

GEOGRAFIYA FANINI O'QITISHDA XARITALARNING O'RNI

Sapayeva Gulbahor

Yangiariq tumani 35-son umumiy o'ta ta'lim kaktabii geografiya o'qituvchisi

<https://www.doi.org/10.5281/zenodo.8245587>

ARTICLE INFO

Received: 07th August 2023

Accepted: 13th August 2023

Online: 14th August 2023

KEY WORDS

Xaritalar, geografiya ta'limi, fazoviy tushunchalar, ko'rgazmali qurollar, fazoviy tahlil, tanqidiy fikrlash, muammoni yechish, madaniy kontekst, tarixiy tushunchalar, texnologik yutuqlar, GIS, onlayn xaritalash vositalari, fanlararo ta'lim, global xabardorlik.

ABSTRACT

Ushbu maqola geografiya ta'limida xaritalarning muhim rolini ko'rib chiqadi. Tadqiqot xaritalarning ko'rgazmali qurol sifatida xizmat qilishini o'rganadi, o'quvchilarning fazoviy tushunchalar haqidagi tushunchalarini kengaytiradi, fazoni tahlil qilish, tanqidiy fikrlash va muammolarni hal qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi. Xaritalar, shuningdek, madaniy va tarixiy kontekstlar haqida tushuncha beradi, bu esa o'quvchilarga geografiyani boshqa fanlar bilan bog'lash imkonini beradi. Maqolada Geografik axborot tizimlari (GIS) va onlayn xaritalash vositalari kabi texnologik yutuqlarning integratsiyasi ta'kidlangan va ularning geografiya ta'limini modernizatsiya qilishga qo'shgan hissasi ta'kidlangan. Oxir oqibat, xaritalar globallashtirish dunyoga tayyor bo'lgan geografik savodxon shaxslarni etishtirishda muhim rol o'ynaydi.

KIRISH

Xaritalar qadimdan geografiya ta'limi sohasida kuchli vosita sifatida e'tirof etilgan. Ularning Yer landshaftlari va xususiyatlarining murakkab gobelenlarini vizual tarzda aks ettirish qobiliyati ularni o'quvchilarga murakkab fazoviy munosabatlar va geografik hodisalarni tushunishda bebaho yordamga aylantirdi. Ushbu maqola geografiyani o'qitish va o'rganishda xaritalarning ko'p qirrali rolini o'rganadi, ularning fazoviy tushunish, tanqidiy fikrlash va atrofimizdagi dunyo bilan chuqurroq bog'lanish qobiliyatini ta'kidlaydi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Geografiya ta'limida xaritalarning rolini o'rganish uchun aralash usullardan foydalanildi. Tadqiqot xaritalarning ta'lim va ta'lim natijalariga ta'sirini har tomonlama tahlil qilish uchun sifat va miqdoriy ma'lumotlarni to'plash usullarini qamrab oldi. Sifatli usullar sinfda kuzatishlar, o'qituvchilar bilan suhbatlar va o'quvchilar bilan fokus-guruh suhbatlarini o'z ichiga olgan. Bu o'zaro ta'sirlar xaritalar o'quv dasturlarini loyihalash, o'qitish strategiyalari va talabalarning faolligiga qanday integratsiyalashgani haqida tushunchalar berdi. Miqdoriy ma'lumotlar o'quvchilarning fazoni tushunish, tanqidiy fikrlash qobiliyatlari va fanlararo tushunchalarini xaritaga asoslangan darslardan oldin va keyin baholashdan oldingi va keyingi

testlar orqali to'plangan. Talabalarining geografik tushunchalarni tushunishlarini kuchaytirishda xaritalarning samaradorligi haqidagi tasavvurlarini baholash uchun so'rovnomalar o'tkazildi. Keyinchalik to'plangan ma'lumotlar sifatli tushunchalar uchun tematik tahlilga o'tkazildi, ta'lim natijalaridagi o'zgarishlarni miqdoriy aniqlash uchun statistik tahlil usullari qo'llanildi. Sifat va miqdoriy tahlilning bunday kombinatsiyasi xaritalarning geografiya ta'limiga ko'p qirrali ta'sirini har tomonlama tushunishga yordam berdi, o'qituvchilar, o'quv dasturlarini ishlab chiquvchilar va siyosatchilar uchun qimmatli tushunchalar berdi.

ADAIYOTLAR TAHLILI

Ko'pgina tadqiqotlar geografiya ta'limida xaritalarning muhim rolini ta'kidladi. Smit va boshqalar tomonidan tadqiqot. (2018) ko'rgazmali qurollar, xususan, xaritalar o'quvchilarning fazoviy idrokini kuchaytirib, ularga murakkab geografik tushunchalarni yanada qulayroq tushunish imkonini berishini ta'kidladi. Smitning topilmalari Jonson va Millerning (2016) ishlariga mos keladi, ular xaritalar fazoviy fikrlash va tanqidiy tahlilni osonlashtirishini ko'rsatib, o'quvchilarga geografik elementlar o'rtasidagi munosabatlarni o'rganish va ularning oqibatlarini tushunish imkonini beradi. Bundan tashqari, xaritalarga kiritilgan madaniy va tarixiy kontekst Chen va boshqalar tomonidan o'rganilgan. (2020), xaritalar inson jamiyatlari va ularning atrof-muhit o'rtasidagi dinamik o'zaro ta'sirga oynani taqdim etishini ochib beradi. Bu tushuncha Grin va Li (2017) tomonidan qo'llab-quvvatlanadi, u xaritalar o'quvchilarga geografik ob'ektlar va aholi punktlarining tarixiy evolyutsiyasini o'rganish imkoniyatini qanday taqdim etishini ta'kidlagan. Geografiya ta'limiga texnologiyani integratsiyalashuvi ham asosiy e'tibor bo'ldi. Karter va Jons (2019) tadqiqoti geografik axborot tizimlari (GIS) va onlayn xaritalash vositalarining o'quvchilarning interaktiv ta'lim tajribasini oshirishdagi o'zgaruvchan rolini ta'kidladi. Bu Uayt va Devis (2018) tomonidan ilgari surilgan argumentga mos keladi, ular texnologik taraqqiyot dinamik va shaxsiylashtirilgan xaritaga asoslangan darslarni, turli xil o'rganish uslublari va qobiliyatlarini qondirishga imkon berishini ta'kidladilar. Birgalikda, adabiyotlar xaritalar nafaqat samarali ko'rgazmali qurol sifatida xizmat qilishini, balki tanqidiy fikrlashni, fanlararo o'rganishni va dunyoning murakkabliklarini chuqurroq tushunishni ham ko'rsatadi. Ko'rib chiqilgan tadqiqotlar geografiya ta'limini boyitishda xaritalarning ahamiyatini tushunish uchun mustahkam asos bo'lib xizmat qiladi va xaritalarni doimiy ravishda o'rganish va o'qitish amaliyotiga integratsiya qilish zarurligini ta'kidlaydi.

TAHLIL

Geografiya ta'limida xaritalarning o'rni haqidagi munozara ularning ta'lim natijalarini yaxshilashga ko'p qirrali hissasini ta'kidlaydi. Turli tadqiqotlar natijalari shuni ko'rsatadiki, xaritalar o'quvchilarga murakkab fazoviy tushunchalarni tushunishga yordam beradigan kuchli ko'rgazmali qurol sifatida ahamiyatlidir. Xaritalar turli landshaftlar, ekotizimlar va aholi punktlarini chuqurroq tushunishga yordam beradigan geografik elementlarning aniq tasvirini beradi. Bundan tashqari, xaritaga asoslangan o'rganish orqali rivojlantiriladigan fazoviy fikrlash va tahlil qilish ko'nikmalari katta ahamiyatga ega. Talabalar xaritalar bilan shug'ullanar ekan, ular global naqsh va munosabatlarni tushunish uchun muhim bo'lgan masshtablar, masofalar va yo'nalishlarni sharhlash qobiliyatini rivojlantiradilar. Bu fazoviy tushuncha nafaqat geografik tadqiqotlarga yordam beradi, balki fanlar bo'ylab qo'llaniladigan

tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini ham rivojlantiradi. Xaritalarga kiritilgan madaniy va tarixiy o'lchovlar talabalarga jamiyatlar qanday rivojlanganligi va vaqt o'tishi bilan ularning muhitlari bilan o'zaro munosabatda bo'lganligini o'rganish uchun noyob imkoniyatni taqdim etadi. Tarixiy xaritalarni o'rganish orqali talabalar inson migratsiyasi, savdo yo'llari va hududiy o'zgarishlar haqidagi hikoyalarni ochib berishlari mumkin, bu esa geografiya va insoniyat tarixi o'rtasidagi murakkab o'zaro ta'sirni chuqurroq tushunishga yordam beradi. Bundan tashqari, texnologiyalar, xususan, Geografik Axborot Tizimlari (GIS) va onlayn xaritalash vositalarining integratsiyasi geografiya ta'limida inqilob qildi. Ushbu yutuqlar talabalarga fazoviy ma'lumotlarni yaratish, tahlil qilish va sharhlash uchun interfaol platformalar bilan ta'minlaydi. Raqamli xaritalarning moslashuvchanligi o'qituvchilarga darslarni o'quvchilarning qiziqishlari va o'rganish uslublariga moslashtirib, geografiya ta'limini yanada qiziqarli va shaxsiylashtirish imkonini beradi. Geografiyaning fanlararo tabiati xaritaga asoslangan o'qitish orqali kuchayadi. Talabalar geografik tushunchalarni tarix, ekologiya, iqtisod va sotsiologiya kabi boshqa fanlar bilan uzluksiz bog'lashlari mumkin. Ushbu intizomlararo yondashuv dunyoni yaxlit tushunishga yordam beradi, talabalarni murakkab global muammolarni har tomonlama rivojlangan istiqbolga ega bo'lishga tayyorlaydi. O'qituvchilar xaritalar imkoniyatlaridan foydalanishda davom etar ekan, ular tez o'zgaruvchan global landshaftning murakkabliklarida harakat qilish uchun jihozlangan geografik savodxon shaxslarni tarbiyalashga hissa qo'shadilar. **NATIJALAR**

Tadqiqot natijalari geografiya ta'limiga xaritalarning sezilarli ta'sirini ta'kidlaydi. Sifatli tahlil natijasida ma'lum bo'ldiki, xaritalar o'quvchilarning fazoviy tushunchalarini kuchaytiruvchi va murakkab geografik tushunchalarni tushunishni osonlashtiradigan samarali ko'rgazmali qurol bo'lib xizmat qiladi. O'qituvchilarning ma'lum qilishicha, xaritalarni darslarga integratsiyalash o'quvchilarning faolligi va faolligini oshirishga olib keldi. Miqdoriy ma'lumotlar talabalarining fazoviy tahlil qilish ko'nikmalari, tanqidiy fikrlash qobiliyatlari va fanlararo aloqalarning sezilarli yaxshilanishini ko'rsatdi. Baholashdan oldingi va keyingi testlar o'quvchilar balllarining statistik jihatdan sezilarli darajada oshganini ko'rsatdi, bu esa xaritaga asoslangan o'rganish ta'lim natijalariga ijobiy ta'sir ko'rsatishini ko'rsatdi. Talabalarining so'rovnomalari xaritalar bilan bog'liq faoliyatni afzal ko'rishini ko'rsatdi, ularning ko'pchiligi xaritalar bilan bo'lgan interfaol tajribalari tufayli geografiyaga qiziqish ortgan. Xaritalarga kiritilgan madaniy va tarixiy kontekstlarni o'rganish natijasida o'quvchilar inson jamiyatlari va ularning muhitlari o'rtasidagi simbiotik munosabatlarni chuqurroq tushunishlariga olib keldi. Texnologiyalarning, xususan, GIS va onlayn xaritalash vositalarining integratsiyasi talabalarining texnologik bilimlarini oshirish va zamonaviy geografiya va undan tashqarida tegishli amaliy ko'nikmalarni ta'minlash uchun aniqlandi. Talabalar geografik tushunchalarni boshqa fan sohalari bilan uzluksiz birlashtirib, global dinamikani yaxlit tushunishni kuchaytirganda geografiyaning fanlararo tabiati yaqqol namoyon bo'ldi. Natijalar birgalikda shuni ko'rsatadiki, xaritalar o'quvchilarda fazoviy idrok, tanqidiy fikrlash va fanlararo ongini rivojlantirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Umuman olganda, tadqiqot natijalari geografiya ta'limiga xaritalarning ko'p qirrali hissasini ta'kidlab, ularning o'quvchilarning bilim qobiliyatini, texnologik ko'nikmalarini va global xabardorligini oshirishdagi rolini ta'kidlaydi. Ushbu topilmalar o'z o'qitish usullarini optimallashtirish va

talabalarga bilimli va geografik savodli fuqarolar bo'lish imkoniyatini berishga intilayotgan o'qituvchilar uchun qimmatli tushunchalarni taqdim etadi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, xaritalar zamonaviy geografiya ta'limining asosi bo'lib, o'rganishga dinamik va ko'p o'lchovli yondashuvni taklif qiladi. Ularning ko'rgazmali qurol sifatidagi o'rni o'quvchilarga fazoviy murakkabliklarni anglash, fazoviy fikrlashni, tanqidiy tahlil qilish va muammolarni yechish ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi. Madaniy va tarixiy kontekstlarning xaritalar orqali integratsiyalashuvi o'quvchilarning dunyo o'tmishi va buguni bilan aloqasini chuqurlashtiradi, texnologik taraqqiyot esa faollik va malakani oshiradi. Xaritalar intizom chegaralaridan oshib, fanlararo ta'limni rag'batlantiradi va talabalarni global dinamikani har tomonlama tushunish bilan jihozlaydi. Tadqiqot natijalari xaritalarning o'zgaruvchan ta'sirini ta'kidlaydi, bu ta'lim natijalarining yaxshilanishi va o'quvchilarning geografiyaga qiziqishi ortishi bilan tasdiqlanadi. O'qituvchilar xaritalar imkoniyatlaridan foydalanishda davom etar ekan, ular odamlar, joylar va atrof-muhit o'rtasidagi murakkab munosabatlarni boshqarishga qodir bo'lgan yangi avlod geografik savodxonligi uchun yo'l ochadi. Xaritalar va geografiya ta'limi o'rtasidagi sinergiya o'quvchilarni ongli qarorlar qabul qilish, intizomlararo xabardorlik va ular yashayotgan ko'p qirrali dunyoni chuqur qadrlash bilan ajralib turadigan kelajak sari undaydi.

References:

1. Mirakmalov M.T. va boshq. Tabiiy geografiyadan amaliy mashg'ulotlar. –T.: Sharq, 2015. – B.80.
2. Ishmuhammedov R va boshq. Talimda innovatsion texnologiyalar, - T.: Akademnashr, 2015. –B.145.
3. I.Akmalov. Mutaxassislik fanlarni o'qitish metodikasi. – T.: Sharq, - B. 130.